

**โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหัวฝาย
ตำบลสันกลาง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย**

**THE SENIORS' SCHOOL, WAT HUA FAI WITH THE STRENGTHENING OF
THE HUA FAI COMMUNITY OF TAMBON SAN KLANG, PHAN DISTRICT,
CHAING RAI PROVINCE**

ทศพล พงษ์ตะ *

Thotsapon Pongta

ณัฐพงศ์ รักงาม **

Nattapong Rakngam

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง การศึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทของชุมชนหัวฝายและการก่อเกิดโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย 2) ศึกษากระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายต่อการสร้างความเข้มแข็งชุมชนวัดหัวฝายตำบลสันกลาง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย และ 3) ศึกษาผลสำเร็จของการเป็นชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย โดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษา พบว่า บริบทของชุมชนด้านวิถีชีวิตมีลักษณะเกื้อกูลให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เจ้าคณะตำบลหัวฝายมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนและพื้นที่โดยมีโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรมให้แก่ผู้สูงอายุ สมาชิกในชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็ง การพัฒนาชุมชนส่วนหนึ่งนั้นได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเช่น งบประมาณ บุคลากร เป็นต้น ด้านกระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายต่อการสร้างความเข้มแข็งชุมชนนั้นพบว่าการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบเห็นได้จากแผนผังความคิดโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย มีการกำหนดโครงสร้างโดยแบ่งหน้าที่อย่างชัดเจนโดยแบ่งออกเป็น คณะกรรมการที่ปรึกษาและสนับสนุน คณะกรรมการนักเรียน และคณะครูสอน ซึ่งขับเคลื่อนด้วยทีมงาน 3 ส่วน คือ ทีมนำ ทีมทำ และทีมร่วม โดยมีการประชุมติดตามอย่างต่อเนื่องเพื่อประเมินผลการดำเนินงานและหาแนวทางแก้ไข ส่วนผลสำเร็จของการเป็นชุมชนเข้มแข็งที่เกิดจากกระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย พบว่า ผู้นำได้รับการยอมรับจากสมาชิกภายในชุมชนและภายนอกชุมชนอย่างเป็นวงกว้าง มีการวางแผนและกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น สำนักวิชาบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น สำนักวิชาบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

ชัดเจน การทำกิจกรรมของชุมชนเน้นการมีส่วนร่วม เป็นแหล่งเรียนรู้ในการศึกษาดูงาน มีกิจกรรมที่เน้นการพึ่งตนเอง และได้รับรางวัลในระดับประเทศ

คำสำคัญ: โรงเรียนผู้สูงอายุ, ความเข้มแข็ง, ชุมชน

ABSTRACT

Research article on the study of the elderly school at Hua Fai Temple with the strengthening of Hua Fai community in San Klang Sub-district, Phan District, Chiang Rai Province intended to 1) Study the context of Hua Fai community and the formation of the elderly school at Hua Fai Temple. 2) Study the process of managing the elderly school, Hua Fai Temple on community strengthening, Hua Fai Temple, San Klang Sub-district, Phan District, Chiang Rai Province. And 3) Study the success of being a strong community in Hua Fai community, San Klang Sub-district, Phan District, Chiang Rai Province by using qualitative research.

The study indicated that The context of community life style is complementary to helping each other. Hua Fai Sub-district the primate plays an important role in the development of people and areas. By the elderly school as the core of organizing activities for the elderly Community members have strong social relationships. Part of community development is supported by external agencies such as budget, personnel, etc. In the process of managing the school, the elderly, Hua Hua Fai temple to strengthen the community, found that there was a systematic operation plan. We can be seen from the conceptual map of the elderly school, Hua Fai Temple. The structure is clearly defined by dividing the duties by dividing into Advisory and Support Committee, student committee and teachers which is driven by a team of 3 parts: the team that leads the team and the team Do and team Co, coordinate the team together with continuous follow-up meetings to evaluate the performance and find solutions. As for the success of being a strong community caused by the management process of the elderly school, Hua Fai Temple found that leaders are widely recognized by members within the community and outside the community. There is a clear plan and direction for community development. Community activities focusing on participation, learning source for field trips, study visits, There are activities that focus on self-reliance until being awarded at the national level .

Keywords: Senior School, Strength, Community.

บทนำ

ยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ประการหนึ่งที่สำคัญคือ การเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์โดยมีแนวทางการพัฒนาที่สำคัญด้วยการยกระดับ

คุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต อาทิ ปรับระบบบริหารจัดการสถานศึกษาขนาดเล็กให้มีการจัดทรัพยากรร่วมกันให้มีขนาดและจำนวนที่เหมาะสม ปรับปรุงแหล่งเรียนรู้ในชุมชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์และมีชีวิต ตลอดจนสร้างชุมชนเข้มแข็งให้เป็นพลังร่วมทางสังคมเพื่อสนับสนุนการพัฒนาและพร้อมรับผลประโยชน์จากการพัฒนา โดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน ส่งเสริมให้ชุมชนจัดสวัสดิการและบริการในชุมชน¹ จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาระดับประเทศต้องอาศัยรากฐานที่เข้มแข็งของชุมชน/ท้องถิ่นจึงจะเกิดผลสำเร็จได้ ชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นแนวคิดที่มีการกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวางในการอธิบายลักษณะของชุมชน ที่เน้นการพึ่งพาตนเองในด้านการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการอาศัยทุนเดิมของชุมชนอย่างภูมิปัญญาเป็นกลไกในการขับเคลื่อน เพื่อนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้นๆ ซึ่งแตกต่างกันไปตามสภาพบริบทของพื้นที่ ปรากฏให้เห็นผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การรักษาวัฒนธรรม การจัดการปัญหาาร่วมกันของชุมชน เป็นต้น

แนวคิดชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นประเด็นที่มีการหยิบยกขึ้นมาเพื่ออธิบายลักษณะของชุมชน ซึ่งในหลักทางวิชาการก็ได้มีการอธิบายความหมายของชุมชนเข้มแข็งอย่างหลากหลาย นิยามความหมายชุมชนเข้มแข็งว่า ความสามารถของครอบครัว กลุ่มองค์กรของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ที่ได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา ร่วมพัฒนาชุมชนของตนเองด้วยตนเองมากที่สุด ตามค่านิยม วิถีคิดและเป้าหมายที่กำหนดร่วมกัน โดยใช้ความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ทั้งนี้ อาจมีการร่วมมือหรือการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่เป็นภาครัฐ เอกชน และองค์กรพัฒนาชุมชนเท่าที่จำเป็น และ โกวิท พวงงาม² ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับชุมชนเข้มแข็งในมิติการพัฒนาชุมชนว่า มนุษย์แต่ละบุคคลย่อมมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองได้ ถ้ามีโอกาส การพัฒนาชุมชนจึงต้องพัฒนาบุคคลให้มีความคิด มีความสามารถที่เพิ่มขึ้น บนหลักพื้นฐานของความเสมอภาคในการดำรงชีวิต โดยใช้วิธีการให้การศึกษาและการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับปรัชญาทางการเมืองการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย โดยเฉพาะหลักการปกครองตนเองและการกระจายอำนาจ (Decentralization) ให้กับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยให้ความสำคัญกับคนอันเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดในชุมชน ด้วยการใช้ความรู้ความสามารถมาพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองได้

เห็นได้ว่า แนวคิดชุมชนเข้มแข็งข้างต้นนั้นมุ่งให้ความสำคัญกับคนในฐานะที่เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากที่สุดในชุมชน ตั้งแต่ในระดับปัจเจก สู่หน่วยทางสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นโดยการรวมตัวของคนเป็นระดับครอบครัว กลุ่มองค์กร ตามลำดับ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่ใช้วิธีการให้การศึกษาเพื่อสร้างองค์ความรู้และเพิ่มขีดความสามารถในพัฒนาชุมชนให้พึ่งตนเองได้ ด้วยเหตุนี้เอง ชุมชนที่มีความเข้มแข็งหรือเป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (Community Management) จึงมีความเชื่อมั่นในศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน โดยมีกระบวนการของชุมชนที่เคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องผ่านการขับเคลื่อนโดยผู้นำควบคู่กับการเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการ

¹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. (กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560), หน้า 11-12

² โกวิท พวงงาม, การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์จำกัด, 2553),

พัฒนาร่วมกัน ชุมชนที่มีความเข้มแข็งจึงมีภูมิคุ้มกันในการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับชุมชนได้ ต่างจากชุมชนที่ขาดในสิ่งเหล่านี้ซึ่งมักจะประสบปัญหาความขัดแย้งกันเองโดยเฉพาะความขัดแย้งทางความคิดที่แบ่งออกเป็นกลุ่มก๊กต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเด็นเรื่องของทรัพยากร (ที่ดิน ป่าไม้ น้ำ) การเมือง สังคม การสร้างชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะก้าวข้ามปัญหาดังกล่าวได้

ชุมชนหัวฝายเป็นพื้นที่หนึ่งซึ่งมีความโดดเด่นในเรื่องของการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน อันเป็นปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน กล่าวคือ เป็นชุมชนที่มีการสร้างจิตสำนึกถึงความเป็นเจ้าของในชุมชน ผ่านกระบวนการในการให้การศึกษาซึ่งนับได้ว่าเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) โดยการขับเคลื่อนผ่านโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย วัดหัวฝายตั้งอยู่เลขที่ 91 บ้านหัวฝายหมู่ที่ 9 ตำบลสันกลาง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย โดยมีท่านพระครูปิยวรรณพิพัฒน์ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ในส่วนบทบาทของ “โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย” นั้นจัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2554 โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสันกลางและศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย ปัจจุบันมีนักเรียนจำนวนทั้งหมด 170 คน (ชาย 15 คน/หญิง 155 คน) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้สูงอายุพัฒนาตนเองให้เป็นคนทันสมัย ทันโลก ทันเหตุการณ์ สามารถถึงศักยภาพของตนเองไปช่วยชุมชนเพื่อช่วยฝึกหัดเด็กหรือผู้ที่สนใจในชุมชนให้ได้มีโอกาสได้เรียนรู้สืบทอดทักษะวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่น รวมถึงใช้ชีวิตที่เหลืออยู่อย่างไม่ประมาท การเข้าวัด ทำบุญ รักษาศีล เจริญภavana³

โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายจึงเป็นศูนย์กลางสำคัญในการปลุกตักต้อนกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจนได้รับรางวัลในทางพุทธศาสนาดังเช่น รางวัลชนะเลิศอันดับที่ 1 วัดส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมและพัฒนาวัด ระดับจังหวัด, โครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทองจังหวัดเชียงราย 2 ปีติดต่อกัน, รางวัลเกียรติบัตรในการนำเสนอนิทรรศการหมู่บ้านรักษาศีล 5 นอกจากนี้ในส่วนตัวของท่านพระครูปิยวรรณพิพัฒน์เจ้าอาวาสวัดหัวฝาย เจ้าคณะตำบลสันกลาง เขต 2 ยังได้รับรางวัลในด้านการส่งเสริมพระพุทธศาสนาอีกหลากหลายรางวัลไม่ว่าจะเป็น รางวัลแทนคุณแผ่นดิน, รางวัลคนไทยใจอาสา, รางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา เนื่องในเทศกาลวันวิสาขบูชาและที่สำคัญรางวัลพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีรางวัล “เสมาธรรมจักร ผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา”, รางวัลพระราชทาน พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาธินัดดามาตุ รางวัล “เสาอโศก ผู้นำศีลธรรม” ดังภาพ

³ โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย, บ้านหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอฟาน จังหวัดเชียงราย สืบค้นเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2561 จากเว็บไซต์ <http://huafaiseniorsschool.com/>

ภาพประกอบที่ 1: ป้ายประชาสัมพันธ์กิจกรรมของกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ ยังมีกิจกรรมในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอีกหลากหลายกิจกรรม จากข้อมูลและความน่าสนใจของพื้นที่ คณะผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาบริบทของชุมชนหัวฝายเพื่อวิเคราะห์ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่มีผลต่อการก่อเกิดโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย และกระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายที่นำไปสู่การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมถึงผลสำเร็จของการเป็นชุมชนเข้มแข็งชุมชนหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชนหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อศึกษากระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายต่อการสร้างความเข้มแข็งชุมชนวัดหัวฝายตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
3. เพื่อศึกษาผลสำเร็จของการเป็นชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ข้อมูลปฐมภูมิ ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (field approach) การสนทนากลุ่ม (Focus groups discussion) ควบคู่ไปกับการใช้วิธีสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล
2. ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (documentary research) เช่น ตำรา บทความ และงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นวิสาหกิจชุมชน หลักการบริหารจัดการ การมีส่วนร่วม และข้อมูลของกลุ่มอาชีพในเขตพื้นที่เทศบาลตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ในประเด็นการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชน การนำหลักพระพุทธศาสนาไปใช้ในการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนรวมถึงการดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุ
2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) คณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดทำแบบสัมภาษณ์ จากนั้นนำไปทดสอบความเที่ยงตรง และนำเครื่องมือดังกล่าวมาปรับอีกครั้งหนึ่ง ในประเด็นเกี่ยวกับบริบทของชุมชนหัวฝายและกระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายต่อการสร้างคามเข้มแข็งชุมชนวัดหัวฝายตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
3. การสนทนากลุ่ม (Focus groups discussion) การสนทนากลุ่ม เป็นอีกหนึ่งวิธีที่คณะผู้วิจัยนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยคณะผู้วิจัยจะดำเนินการสนทนากลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก
4. การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) คณะผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตอยู่ภายนอก ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องหรือร่วมกระทำในเหตุการณ์หรือกิจกรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นการสังเกตแบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Observation) เป็นการสังเกตพฤติกรรมที่แสดงออกโดยธรรมชาติโดยพื้นฐานทางสังคม โดยทำการสังเกตการณ์ดำเนินการโรงเรียน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

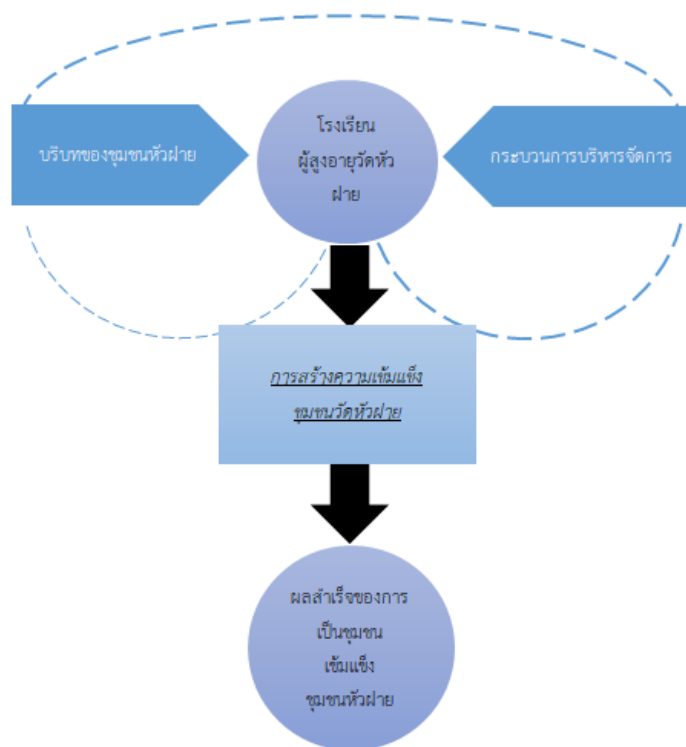
ผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย คณะกรรมการ ครูผู้สอน คณะสงฆ์ นักเรียนโรงเรียนผู้สูงอายุ ข้าราชการและเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและร่วมดำเนินการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ดังนั้นจึงเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลหลักสำคัญ (key information) ต่อการดำเนินการวิจัย

วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

นำเอาประเด็นที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มมาวิเคราะห์ มาจัดหมวดหมู่คำตอบที่ผู้ให้ข้อมูลตอบคล้ายคลึงและแตกต่างกัน จากนั้นนำมาเรียบเรียงเพื่อนำเสนอผลการศึกษาในรูปแบบของความเรียงเชิงพรรณนา โดยยกตัวอย่างคำสัมภาษณ์และบทสนทนากลุ่มมาประกอบเป็นหลักฐานโดยเรียบเรียงผลการศึกษาตามคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์ของการศึกษา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายกับการสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ได้กำหนดกรอบแนวคิดของโครงการวิจัยดังต่อไปนี้

ภาพประกอบที่ 2: กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

บริบทของชุมชนหัวฝายเป็นพื้นที่ชนบทที่ตั้งอยู่ในเขตความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลสันกลาง ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย วิถีชีวิตของคนในพื้นที่มีลักษณะก่อเกิดให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันผ่านระบบเครือญาติตามแบบวิถีของชาวชนบท ผู้นำในชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ โดยเฉพาะพระครูปิยวรรณพิพัฒน เจ้าอาวาสวัดหัวฝาย ที่เป็นทั้งผู้นำทางความคิดและผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุได้มีโอกาสมาพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายขึ้นเพื่อใช้เป็นสถานที่หลักสำคัญในการสร้างกิจกรรมเพื่อให้คนในชุมชนมีโอกาสทางด้านศึกษาและเป็นแหล่งถ่ายทอดทางภูมิปัญญาซึ่งเป็นแนวทางสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะการทำให้ผู้สูงอายุในชุมชนเกิดความรู้สึว่าตนเองมีคุณค่าสำหรับสมาชิกในครอบครัว ในชุมชนท้องถิ่นมากกว่าการเป็นภาระ ทั้งนี้ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลบริบททั่วไปของบ้านหัวฝายเห็นได้ว่า โดยพื้นฐานสมาชิกในชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็งผ่านระบบเครือญาติเช่น การเสียสละเวลาส่วนตนเพื่อมาช่วยงานส่วนรวม การมีส่วนร่วมในการคิด การตัดสินใจต่อความต้องการและประเด็นปัญหาของชุมชน การเคารพและยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง การแสวงหาแนวทางการพึ่งตนเอง เป็นต้น ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการคือ ผู้สูงอายุมีความรู้ความเข้าใจที่ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบันเนื่องจากได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากนักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาโดยเน้นการพัฒนาทักษะอาชีพ จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง และหน่วยงานอื่น เช่น โรงพยาบาล

ส่งเสริมสุขภาพตำบล สถานีตำรวจภูธร งานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน 20 เชียงราย สำนักคณะกรรมการการเลือกตั้งประจำจังหวัดเชียงราย เป็นต้น ซึ่งความรู้ที่ได้รับถูกถ่ายทอดไปสู่ระดับครอบครัวโดยลำดับทำให้การสื่อสารของสมาชิกในครอบครัวมีความเข้าใจตรงกันแม้จะมีช่วงอายุที่แตกต่างกัน ยกตัวอย่างเช่น ผู้สูงอายุสามารถใช้เทคโนโลยีได้เช่น ใช้มือถือ เล่น Facebook Line ขณะเดียวกันเด็กมีความเข้าใจเรื่องภูมิปัญญาซึ่งเป็นรากเหง้าของตนเองนำมาสู่กิจกรรมที่เรียกว่า“หลานสอนอัย - อัยสอนหลาน” โดยมีการสร้างพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ดังกล่าวเรียกว่า “ช่วงผญา”

กล่าวได้ว่า โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายนับเป็นจุดเชื่อมโยงสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ (ดังที่กล่าวไปแล้วในบทที่ 4) และยังมีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีร่วมกันเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้มีโอกาสทำกิจกรรมร่วมกัน จึงทำให้ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมที่เด่นชัดของสมาชิกในชุมชนคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างเหนียวแน่น เข้มแข็ง ผ่านกิจกรรม นอกจากทำให้คนในชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กันแล้ว ยังก่อให้เกิดการสร้างงานและรายได้แก่ชุมชน ชุมชนพึ่งตนเองได้โดยมีโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นแกนหลักในการเชื่อมโยง ดังวิสัยทัศน์ของหมู่บ้านหัวฝายที่ว่า “ชุมชนเข้มแข็ง แหล่งการเรียนรู้ มุ่งสู่เศรษฐกิจพอเพียง เชิดชูเรื่องวัฒนธรรม ร่วมต่อต้านยาเสพติด นำชีวิตแจ่มใส พ้นภัยไข้เจ็บดอกออก” ซึ่งดอกย้าให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ทางสังคมชุมชนหัวฝายได้อย่างเด่นชัด

กระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายต่อการสร้างความเข้มแข็งชุมชนวัดหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

ด้านการวางแผน การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายนั้นมีการวางแผนไว้อย่างเป็นระบบ เห็นได้จากแผนผังความคิดโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ดังนี้

ที่มาของการตั้งโรงเรียน โดยมีการวิเคราะห์ตั้งแต่ที่มาและความสำคัญของปัญหาก่อนการก่อตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุ เริ่มต้นจากปัญหาที่ผู้สูงอายุในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นภาระของลูกหลาน เนื่องจากไม่สามารถทำงานหาเงินได้เหมือนดังเช่นวัยแรงงานในอดีตด้วยผลกำลังสภาพร่างกายที่ถดถอย อีกทั้งการรับรู้ข้อมูลข่าวสารก็ไม่ทันกับสถานการณ์ปัจจุบันจึงเกิดปัญหาความไม่เข้าใจในการสื่อสารกับคนในครอบครัวโดยเฉพาะระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก ดังนั้น การจัดตั้งสถานที่เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในรูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุจึงถูกจัดตั้งขึ้นภายใต้เป้าหมายที่สำคัญคือ ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายที่เข้มแข็งและมีสุขภาพจิตใจที่ดี อันนำไปสู่การเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่าสามารถสร้างประโยชน์ให้แก่ชุมชนได้ โดยเฉพาะการถ่ายทอดเรื่องขององค์ความรู้ด้านภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นใหม่ เพื่อเป็นการรักษาภูมิปัญญามิให้สูญหายไปจากท้องถิ่นและยังเป็นแหล่งเรียนรู้ที่บ่มเพาะภูมิปัญญาโดยปราชญ์ชาวบ้าน

ทรัพยากรหลักที่ใช้ในการบริหารจัดการประกอบด้วย 1) บุคลากร (Man) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายให้มีประสิทธิภาพโดย ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ในฐานะแกนนำที่เป็นผู้ริเริ่มงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ และถือเป็น “หัวใจ” ของการขับเคลื่อนงาน ครูผู้สอน คณะกรรมการที่ปรึกษาและสนับสนุน (คณะสงฆ์ตำบลสันกลาง นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสันกลาง กำนันตำบลสันกลาง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลสันกลาง ผู้ใหญ่บ้านทุกหมู่บ้านในตำบลสันกลาง หัวหน้าส่วนการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมองค์การบริหารส่วนตำบลสันกลาง) นอกจากนั้นยังมีบุคลากรจากสถาบันการศึกษาในจังหวัดเชียงรายที่ให้การสนับสนุน โดยมหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์ลำปาง โรงเรียนในตำบลสันกลาง มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย และศูนย์การศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 2) งบประมาณ (Money) ที่ใช้ในการ

ดำเนินงานได้รับการสนับสนุนจาก องค์การบริหารส่วนตำบลสันกลางโดยสนับสนุนงบประมาณด้านการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในโรงเรียนจำนวน 50,000 บาทต่อปี และการสนับสนุนจากคณะกรรมการความสงบแห่งชาติ (ค.ส.ช.) ด้านสุขภาพประมาณ 50,000-60,000 บาทต่อปี ซึ่งในทางปฏิบัตินั้นงบประมาณที่ได้รับดังกล่าวยังไม่เพียงพอต่อการบริหารจัดการเพื่อให้ครอบคลุมในทุกมิติได้ ซึ่งทางคณะกรรมการได้มีการวางแผนรองรับด้วยการขอความร่วมมือหรือความอนุเคราะห์บุคลากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามภารกิจเพื่อช่วยลดค่าใช้จ่าย 3) วัสดุ (Material) ที่ใช้ในการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายนั้นได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างๆ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย บริษัทโตโยต้าเชียงราย จำกัด องค์การบริหารส่วนตำบลสันกลาง เป็นต้น สิ่งสนับสนุนการเรียนรู้ที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมนั้นถือว่ามีความพร้อม ตั้งแต่ตัวอาคารที่เป็นสถานที่ตั้งสำคัญ รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ซึ่งเพียงพอต่อการใช้งาน และ 4) วิธีปฏิบัติงาน (Method) โรงเรียนผู้สูงอายุโดยคณะกรรมการนั้น เน้นในเรื่องการมีส่วนร่วมของนักเรียน ตั้งแต่ กระบวนการคิด การกำหนดกิจกรรม และการตัดสินใจ นอกจากนั้น ยังเน้นการทำงานเชิงบูรณาการกับหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ส่งผลในช่วงเวลาที่ผ่านมาโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายได้สร้างภาคีเครือข่ายกับกลุ่มและหน่วยงานต่างๆ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ การบริหารจัดการหลักสูตรและการจัดการศึกษาด้านการจัดทำหลักสูตรของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายนั้น ได้มีการวางแผนและพัฒนากระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเป็นระบบ โดยคำนึงถึงสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อความศรัทธา และสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องในการจัดทำและวางแผนหลักสูตรของศูนย์การเรียนรู้ผู้สูงอายุ (โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย) ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ระยะแรก การบริหารจัดการหลักสูตรนั้นได้กำหนดกรอบเนื้อหาของหลักสูตรโดยแบ่งออกเป็น 9 รายวิชา ผนวกกับการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นด้านการส่งเสริมอาชีพสำหรับนักเรียนผู้สูงอายุโดยคำนึงถึงวิธีการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Active Learning) และมีการกำหนดเวลาการเข้าเรียนรวมถึงการแบ่งกลุ่มนักเรียนตามศักยภาพหรือความสามารถของผู้เรียน ส่วนการวัดและประเมินผล (Evaluation) แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ การวัดและประเมินจากผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน การวัดและประเมินจากชิ้นงานของผู้เรียน การวัดและประเมินจากพฤติกรรมของผู้เรียน ระยะที่สอง ปัจจุบันปี (ปี พ.ศ. 2561) ได้มีการพัฒนาหลักสูตรโดยได้รับการสนับสนุนจากนักวิชาการที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา จากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงรายในการช่วยจัดทำหลักสูตรซึ่งมีการถอดบทเรียนร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียน นับเป็นหลักสูตรกลางหรือหลักสูตรต้นแบบซึ่งจะนำไปใช้กับโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 126 แห่ง ในจังหวัดเชียงราย ขณะที่คณะผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลหลักสูตรดังกล่าวยังอยู่ในขั้นตอนของกระบวนการในการจัดทำ การนำไปใช้นั้นจะพิจารณาโดยให้ความสำคัญกับบริบทของพื้นที่ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงเรียนผู้สูงอายุเป็นหลักซึ่งมีบริบทแตกต่างกัน แต่ทว่ามีการวางหลักกระบวนการวิชาโดยแบ่งสัดส่วนออกเป็น 3 ส่วน (50:30:20) คือ วิชาชีวิตร้อยละ 50 วิชาชีพร้อยละ 30 และวิชาการร้อยละ 20 อย่างไรก็ตามในหลายพื้นที่ซึ่งมีบริบททั้งทางด้านกายภาพและชีวภาพแตกต่างกัน ดังนั้นอาจจะมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดของการเรียนเพื่อให้สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ ยกตัวอย่าง โรงเรียนผู้สูงอายุที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองกับเขตชนบท ย่อมมีความแตกต่างทั้งทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา ประเพณีและวัฒนธรรม ในกระบวนการวิชาที่ต้องเน้นมากที่สุดคือ วิชาชีวิต เนื่องจาก เป้าหมายหรือจุดประสงค์สำคัญคือ นักเรียนที่มาเรียนในโรงเรียนผู้สูงอายุนั้นต้องมีความสุขในการเรียน สนุกสนานกับการเรียน ไม่เกิดความรู้สึกรำคาญหรือเกิดความเบื่อ

หน่วย หากเน้นด้านวิชาการมากเกินไปนักเรียนจะเกิดความเครียดและไม่อยากมาเรียน เพราะมาแล้วมีแต่การมานั่งฟังบรรยายโดยไม่เข้าใจในเนื้อหาหรือรายละเอียดหัวข้อการบรรยาย ด้วยการที่ครูหรือวิทยากรพิเศษใช้ภาษาที่เข้าใจยากหรือการใช้ศัพท์ทางวิชาการ ทำให้นักเรียนเกิดความรู้สึกรู้สึกเครียดและเกิดความเบื่อหน่ายเพราะไม่เข้าใจในเนื้อหาที่ครูต้องการจะถ่ายทอดหรือ

ด้านการจัดองค์การ ในการดำเนินการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายได้มีการแบ่งโครงสร้างคณะทำงานที่มีหน้าที่ชัดเจน ได้แก่ คณะกรรมการที่ปรึกษาและสนับสนุน คณะกรรมการนักเรียนผู้สูงอายุ รวมถึงอาจารย์ผู้สอนแบบเต็มเวลา คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วย พระ นักวิชาการ นักการเมืองระดับท้องถิ่น ข้าราชการประจำในระดับท้องถิ่น และอีกส่วนหนึ่งเป็นบุคลากรทางการศึกษาที่มาทำงานด้วยจิตอาสา

ด้านการนำและสั่งการ ประกอบด้วย ทีมนำ ซึ่งจัดอยู่ในโครงสร้างบริหารประมาณ 15 คน เป็นคณะที่มีบทบาทหลักในการทำงานเต็มรูปแบบด้วยจิตอาสา กล่าวคือ มาทำงานทุกวันอังคารซึ่งเป็นวันที่โรงเรียนเปิด (โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายเปิดเรียนทุกวันอังคาร) โดยมีผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย เป็นหัวหน้าทีม ทีมทำ ได้แก่ นักเรียนทุกคนของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ที่มีความมุ่งมั่นและตั้งใจในการเรียน ดังที่ พระครูปิยวรรณพิพัฒน์ กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า “มาต้องมาด้วยใจต้องมาด้วยเจตนา มาแล้วให้มีความสุขกับตัวเอง มาแล้วได้สร้างประโยชน์ให้ชุมชน มาเสริมรายได้ให้กับตัวเอง ก็จะมีสามตัวหลักๆ” กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ นักเรียนต้องสมัครใจที่จะเข้าเรียนมิใช่มาเรียนเพราะมีสิ่งของจูงใจหรือมีผลประโยชน์แลกเปลี่ยน ดังที่ พบเห็นในโรงเรียนผู้สูงอายุบางแห่งที่จัดตั้งและใช้งบประมาณเป็นตัวนำหลัก ตั้งแต่การจ้างผู้สอน การเลี้ยงอาหารกลางวัน การแจกเสื้อผ้าหรือสิ่งของต่างๆ เพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักเรียนมาเรียน ซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่มีความยั่งยืน ส่วนใหญ่เป็นโรงเรียนผู้สูงอายุที่จัดตั้งขึ้นตามภารกิจมิใช่เกิดจากความต้องการของผู้เรียนที่แท้จริง ทีมร่วม คือ หน่วยงานสนับสนุน เช่น สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อำเภอพาน องค์การบริหารส่วนตำบลสันกลาง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และในส่วนของครูจิตอาสาทั้งหมด และหน่วยงานภายนอกที่เกี่ยวข้อง เช่น สถานีตำรวจ โรงพยาบาลพาน กำลังหลักสำคัญคือ จิตอาสาที่มาช่วยกันขับเคลื่อนโรงเรียน โดยคณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุมองว่าความยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้เพราะตัวนักเรียนโดยที่ทีมนำกับทีมทำต้องให้ความร่วมมือกันซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันหากทีมนำไม่สนใจทีมทำเอาแต่ใจตัวเอง ไม่รับฟังความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่มันจึงไม่สามารถขับเคลื่อนหรือพัฒนาต่อไปข้างหน้าได้

ด้านการควบคุม การดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายนั้น ในขั้นตอนการติดตามควบคุมจะปรากฏในรูปแบบของการประชุมเพื่อปรึกษาหารือร่วมกันอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง เพื่อร่วมกันออกแบบและกำหนดลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอน รวมถึงติดตามผลการดำเนินงานเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ กิจกรรมตามแผนที่จัดขึ้นนั้นมีความน่าสนใจสำหรับผู้เรียนหรือไม่ โดยคณะครูผู้สอนจะใช้วิธีการสังเกตและสอบถามจากนักเรียนโดยตรง หากกิจกรรมตามแผนที่จัดขึ้นนั้นไม่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนจะต้องมีการปรับแก้ทันที เนื่องจากในประเด็นนี้มีผลต่ออัตราการคงอยู่ของนักเรียน

ผลสำเร็จของการเป็นชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ที่เกิดจากกระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายต่อการสร้างความเข้มแข็งชุมชนวัดหัวฝาย ตำบลสันกลาง คือ ผู้นำได้รับการยอมรับ จากสมาชิกภายในชุมชนและภายนอกชุมชนอย่างเป็นวงกว้าง นอกจากบทบาทในการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุแล้วยังมีบทบาทในตำแหน่งอื่นๆ อีกมากมายที่

เกี่ยวข้องกับการพัฒนา การได้รับความไว้วางใจให้ดำรงตำแหน่งสำคัญต่าง ๆ นั้นแสดงให้เห็นถึงการเป็นบุคคลผู้ที่มีความรู้ความสามารถ อีกทั้งยังได้รับเชิญเป็นวิทยากรในการบรรยายให้ความรู้ทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศ โดยเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วมและการทำงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานอื่นๆ มีทิศทางการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบชัดเจน ด้วยจัดทำธรรมนูญสุขภาพตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสังคม โดยเป็นเจตจำนงที่เกิดขึ้นร่วมกันของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมสมาชิกในชุมชนมีขีดความสามารถในการจัดการกับปัญหาของตนเอง มีความพร้อมเพรียงกัน ความกลมเกลียวกัน ความปรองดองกัน ร่วมใจกันปฏิบัติงานให้บรรลุผลตามที่ต้องการ เกิดงานการอย่างสร้างสรรค์ ปราศจากการทะเลาะวิวาท ไม่เอารัดเอาเปรียบกัน ยอมรับความมีเหตุผล ยอมรับความแตกต่างทางความคิด ปรากฏให้เห็นผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น งานประเพณี งานเทศกาล ซึ่งได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี เป็นแหล่งเรียนรู้ในการศึกษาดูงาน โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายนอกจากเป็นโรงเรียนต้นแบบให้กับโรงเรียนผู้สูงอายุทั้ง 126 แห่ง ในจังหวัดเชียงรายแล้ว ยังเป็นแหล่งเรียนรู้ในการศึกษาดูงานของหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและต่างจังหวัด มีกิจกรรมที่เน้นการพึ่งตนเอง ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายนั้น มีประเด็นที่น่าสนใจคือ การจัดการศึกษาที่เน้นกิจกรรมเพื่อมุ่งเน้นในการพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้ ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญคือให้คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยอาศัยทุนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนที่เห็นได้ชัดเจนมากที่สุดคือเรื่องของการปลูกสมุนไพร เพื่อนำมาทำเป็นลูกประคบและน้ำมันวดโดยจัดจำหน่ายทั้งภายในและต่างประเทศ และการได้รับรางวัล โรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย ในฐานะที่เป็นศูนย์กลางสำคัญในการผลักดันกิจกรรมในทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนำมาซึ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนจนได้รับรางวัลต่างๆ มากมาย

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาบริบทของชุมชนหัวฝายในด้านเศรษฐกิจและสังคมพบว่า เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์นับเป็นต้นทุนของชุมชนทั้งด้านระบบชลประทาน สภาพอากาศ และลักษณะของดินที่เหมาะสมแก่การปลูกพืชหลากหลายชนิดรวมถึงการทำประมง ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้ตลอดทั้งปี ปัญหาการการอพยพออกนอกพื้นที่เพื่อหางานทำจึงไม่มีมากนักส่วนวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชนมีลักษณะก่อเกิดให้ความช่วยเหลือกันอย่างเหนียวแน่นผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น งานประเพณี การเข้าร่วมประชุมในวาระโอกาสสำคัญ ซึ่งจัดขึ้นในชุมชนด้วยความเสียสละเวลาส่วนตนเพื่อมาช่วยงานส่วนรวม ประกอบกับการมีผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์และส่งเสริมให้มีส่วนร่วมทำประโยชน์ให้สังคม ชุมชนจึงมีขีดความสามารถในการจัดการกับปัญหาและพึ่งพาตนเองได้ ดังวิสัยทัศน์ของหมู่บ้านหัวฝายที่ว่า “ชุมชนเข้มแข็ง แหล่งการเรียนรู้ มุ่งสู่เศรษฐกิจพอเพียง เชิดชูเรื่องวัฒนธรรม ร่วมต่อต้านยาเสพติด นำชีวิตแจ่มใส พันภัยไข้เลือดออก” ซึ่งตอกย้ำให้เห็นถึงระบบความสัมพันธ์ของชุมชนหัวฝายได้อย่างเด่นชัด ทั้งนี้จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องคณะผู้วิจัย พบว่า บริบทของชุมชนหัวฝายดังกล่าวมีลักษณะของชุมชนเข้มแข็งหลายประการ ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง” ตามที่คณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งได้ให้ไว้ คือ สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและมีความพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน

ที่มาของการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายเริ่มต้น 2 ปัจจัยสำคัญ 1) ปัจจัยภายนอก ผลพวงจากยุคโลกาภิวัตน์ทำให้สภาพของครอบครัวในสังคมไทยที่แปรเปลี่ยนไปจากอดีต โดยคนหลายรุ่น

(Generation) ที่มีความคิดต่างกันอยู่ในครอบครัวเดียวกัน อัตราการเกิดลดลงประกอบกับความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ทำให้ผู้สูงอายุมีอายุยืนยาวขึ้น 2) ปัจจุบันภายใน ผู้สูงอายุในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นภาระของลูกหลาน เนื่องจากไม่สามารถทำงานหาเงินได้เหมือนดังเช่นวัยแรงงานในอดีตด้วยผลกำลังสภาพร่างกายที่ถดถอย อีกทั้งการรับรู้ข้อมูลข่าวสารก็ไม่ทันกับสถานการณ์ปัจจุบันจึงเกิดปัญหาความไม่เข้าใจในการสื่อสารกับคนในครอบครัวโดยเฉพาะระหว่างผู้สูงอายุกับเด็ก การเตรียมความพร้อมเพื่อให้ผู้สูงอายุมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของตนเองโดยการตั้งรับกับปัญหาดังที่กล่าวมาจึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับการก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) กล่าวคือ องค์การสหประชาชาติ (United Nations: UN) ได้ให้นิยาม ผู้สูงอายุ (Older person) หมายถึง ประชากรทั้งเพศชายและหญิงที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปและได้แบ่งระดับการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ เป็น 3 ระดับ ได้แก่

ระดับแรก การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปีมากกว่าร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นกำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

ระดับที่สอง สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศหรือมีประชากรอายุตั้งแต่ 65 ปี มากกว่าร้อยละ 14 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์

ระดับที่สาม สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่ (Super-aged society) หมายถึง สังคมหรือประเทศที่มีประชากรอายุ 65 ปี ขึ้นไปมากกว่า ร้อยละ 20 ของประชากรทั้งประเทศ แสดงว่าประเทศนั้นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มที่⁴

ทั้งนี้ ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 โดยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเกินกว่าร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งจัดอยู่ในระดับการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (ระดับที่แรก) จากข้อมูลของกระทรวงสาธารณสุขคาดการณ์ว่า ปี พ.ศ. 2568 ประเทศไทยจะก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (ระดับที่สอง) เนื่องจากผู้สูงอายุในประเทศไทยเพิ่มขึ้นปีละ 5 แสนคน ดังนั้น จะมีผู้สูงอายุ 1 คน ในประชากรทุกๆ 5 คน⁵

กระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายมีการวางแผนไว้อย่างเป็นระบบตามกระบวนการในการบริหารจัดการซึ่งมีขั้นตอนที่สำคัญอยู่ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การจัดองค์การ การนำ และการควบคุม⁶ ด้านการวางแผนมีการกำหนดผังความคิดโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย โดยเฉพาะการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีการถ่ายทอดองค์ความรู้จากนักวิชาการ วิทยากรจิตอาสาภายนอก ที่ทำงานบูรณาการร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ภายในจังหวัดเชียงรายโดยเน้นการพัฒนาทักษะอาชีพ ซึ่งความรู้ที่ผู้สูงอายุได้รับถูกถ่ายทอดไปสู่ระดับครอบครัวโดยลำดับทำให้เกิดการผลานภูมิปัญญาเข้ากับความรู้สมัยใหม่นับเป็นการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน เนื่องจากการจัดการศึกษาของชุมชนทำให้สมาชิกในชุมชนสามารถได้รับการสื่อสาร การถ่ายทอดความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม นวัตกรรม และวิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ ซึ่งเป็น

⁴ กรมกิจการผู้สูงอายุ, คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ, (กรุงเทพมหานคร: กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559), หน้า 2

⁵ ไทยรัฐออนไลน์, (19 มีนาคม 2557), “ไทยจ่อเข้าสังคมผู้สูงอายุ'เต็มตัว'ปี 68 ล่าสุดกว่า 1 ล้านคนนอนติดเตียง” สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2561 จาก <https://www.thairath.co.th/content/410946>.

⁶ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2544)

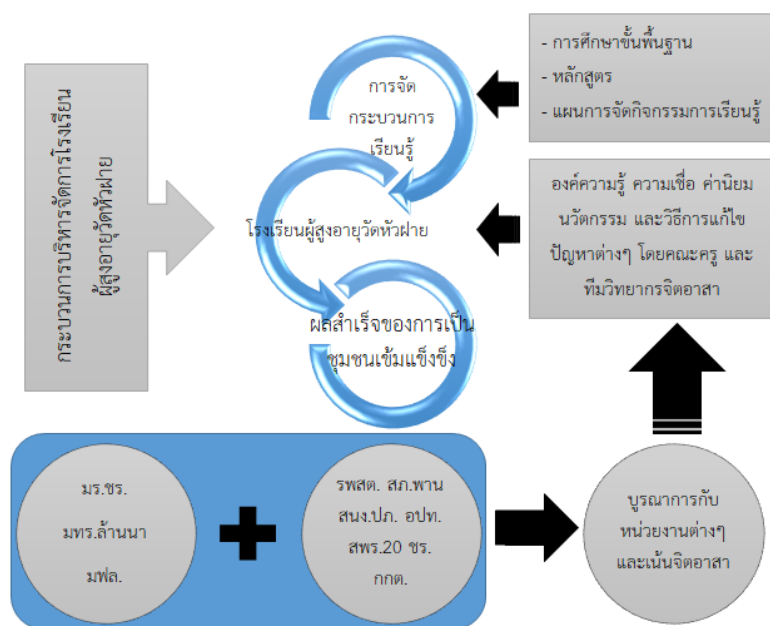
กลไกสำคัญของการพัฒนาชุมชน⁷ ในส่วนของทรัพยากรหลักที่ใช้ในการบริหารจัดการ ด้านทรัพยากรบุคคล (Man) นำโดย พระครูปิยวรรณพิพัฒน์ (ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย) เป็นผู้มีบทบาทสำคัญตั้งแต่การก่อตั้งและขับเคลื่อนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุทั้งองค์ภาพ โดยการชี้แนะช่วยเหลือให้กลุ่มปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ จัดได้ว่าเป็นผู้นำแบบเป็นทางการ (Formal Leaders) ตามรูปแบบของผู้นำที่ สมฤทธิ์ กางเพ็ง⁸ ได้แบ่งไว้ กล่าวคือ ผู้นำแบบเป็นทางการ คือ ผู้บังคับบัญชาในหน่วยงานที่ได้รับการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการให้ดำรงตำแหน่งหัวหน้าหรือให้มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใด ตามกฎระเบียบขององค์การ นอกจากนั้นยังมีบุคลากรที่มาจากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น ด้านการศึกษา พัฒนาชุมชน สาธารณสุข พัฒนาอาชีพ เป็นต้น เข้ามาช่วยด้วยจิตอาสาภายใต้ภารกิจที่มีเป้าหมายเดียวกัน ด้านงบประมาณ (Money) และวัสดุอุปกรณ์ (Material) ได้รับสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในส่วนงบประมาณนั้นยังไม่เพียงพอซึ่งเป็นปัญหาเหมือนกับหลายพื้นที่ เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ภูมิศักดิ์ สนามชัยสกุลและคณะ⁹ เรื่องรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านดัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้โรงเรียนประสบความสำเร็จคือ มีครูที่เกษียณราชการที่มีจิตอาสา มีความสามารถเฉพาะตัวมาช่วยปฏิบัติงานอย่างเข้มแข็ง เสียสละ โดยไม่มีค่าตอบแทนใดๆ มีการจัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ นักเรียนมีความสุข สนุกสนาน และมีความสามัคคีร่วมมือในการทำกิจกรรมดี ให้นักเรียนนำอาหารมารับประทานร่วมกัน แบ่งปันกันทำให้เกิดความรักใคร่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการสืบสานวัฒนธรรมและถ่ายทอดภูมิปัญญา ส่วนการพัฒนาโรงเรียนยังมีปัญหาขาดแคลนงบประมาณ อาคารสถานที่คับแคบ จึงมีการจัดทำแผนพัฒนาโรงเรียนและศักยภาพผู้สูงอายุโดยการคัดเลือกนักเรียนที่มีศักยภาพและมีความสามารถมาช่วยงาน วิธีปฏิบัติงาน (Method) เน้นในเรื่องการมีส่วนร่วมของนักเรียนตั้งแต่ กระบวนการคิด การกำหนดกิจกรรม และการตัดสินใจ นอกจากนั้น ยังเน้นการทำงานเชิงบูรณาการกับหน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การจัดกระบวนการเรียนรู้ กำหนดกรอบเนื้อหาของหลักสูตรโดยแบ่งออกเป็น 9 รายวิชา ผสมกับการจัดกิจกรรมที่มุ่งเน้นด้านการส่งเสริมอาชีพสำหรับนักเรียนผู้สูงอายุโดยคำนึงถึงวิธีการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Active Learning) และมีการกำหนดเวลาการเข้าเรียนรวมถึงการแบ่งกลุ่มนักเรียนตามศักยภาพหรือความสามารถของผู้เรียน ส่วนการวัดและประเมินผล (Evaluation) แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ การวัดและประเมินจากผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน การวัดและประเมินจากชิ้นงานของผู้เรียน การวัดและประเมินจากพฤติกรรมของผู้เรียน ปัจจุบันปี (ปี พ.ศ. 2561) ได้มีการพัฒนาหลักสูตรโดยแบ่งสัดส่วนออกเป็น 3 ส่วน (50:30:20) คือ วิชาชีวิตร้อยละ 50 วิชาชีวิตร้อยละ 30 และวิชาการร้อยละ 20 หลักการข้างต้นทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในการเรียนซึ่งส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนด้านการจัดการ ในการดำเนินการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายได้มีการแบ่งโครงสร้างคณะทำงานที่มีหน้าที่ชัดเจน รวมถึงการนำและสั่งการ

⁷ โสภณ โสภโณ, พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม: ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนาสังคมของเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครกับเจ้าคณะตำบลในต่างจังหวัด, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540), หน้า 15

⁸ สมฤทธิ์ กางเพ็ง, ภาวะผู้นำแบบบริการ: แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย, (มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์, 2557).

⁹ ภูมิศักดิ์ สนามชัยสกุลและคณะ, รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านดัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์, (สาขาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2557).

ประกอบด้วย ทีมนำ ทีมทำ และทีมร่วม ซึ่งสอดคล้องกับกรอบแนวคิดโรงเรียนผู้สูงอายุที่เน้นการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุแบบมีส่วนร่วมโดยทุกภาคส่วน “ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสร้าง” ซึ่งทำให้การทำงานไม่ซ้ำซ้อนตามหลักของการแบ่งงานกันทำ (Division of work or specialization) คือ การแบ่งแยกงานกันทำตามความถนัด เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ของบุคลากรในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ตามแนวคิดของหลักการบริหารจัดการที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับผู้บริหาร¹⁰ นอกจากนั้นยังมีการควบคุม ในรูปแบบของการประชุมเพื่อติดตามผลการดำเนินงาน กระบวนการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายนับเป็นการบริหารจัดการซึ่งสอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการที่ นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์¹¹ ได้สรุปไว้ ดังนี้ มีบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปร่วมมือกันทำกิจกรรมด้วยการรู้จักใช้ทรัพยากรตลอดจนเทคนิคต่างๆ อย่างเหมาะสม ให้บรรลุวัตถุประสงค์ ซึ่งวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้ช่วยกันกำหนดขึ้นโดยทุกคนรับรู้และเห็นด้วยตรงกัน และเป็นไปตามความจริงคุณภาพ ตามแนวคิดของ เอ็ดเวิร์ด เดมมิง¹² จากกระบวนการจัดการดังกล่าวมาจะเห็นได้ว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้โดยมีโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายเป็นแกนหลักในการบ่มเพาะความรู้ ความเชื่อ ค่านิยม นวัตกรรม และวิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้กับนักเรียนถูกส่งต่อไปยังสมาชิกในชุมชนเพื่อใช้เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาชุมชน ดังภาพ

ภาพประกอบที่ 3: การจัดกระบวนการเรียนรู้โดยมีโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝาย

¹⁰ Wood, John C. and Wood Micheal C. **Henri Fayol: Critical Evaluations in Business and Management**. Volume 2, (New York: Routledge, 2002), pp. 50-59.

¹¹ นพพงษ์ บณจิตราดลย์, หลักการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2534), หน้า 3

¹² ณีฐพันธ์ เขจรนันท์และคณะ, กลยุทธ์การสร้างองค์การคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมมลการพิมพ์, 2546). หน้า 77-80

วิชาการหลายท่านได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจ อาทิ และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ¹³ ซึ่งสามารถสรุปได้ 4 ประการคือ 1) เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Learning Community) 2) เป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง (Community Management) 3) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) 4) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) และ 5) มีกิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง (Continuous Activities) เมื่อนำมาพิจารณากับผลสำเร็จของการเป็นชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนหัวฝาย ตำบลสันกลาง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย พบว่ามีประเด็นร่วมหลายประการ กล่าวคือ ชุมชนบ้านหัวฝายมีลักษณะเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้โดยมีโรงเรียนผู้สูงอายุวัดหัวฝายเป็นแกนหลักและยังเป็นแหล่งศึกษาดูงานให้กับหน่วยงานภายนอก มีผู้นำได้รับการยอมรับและศรัทธาจากสมาชิกในชุมชนประกอบกับการมีกระบวนการจัดการที่เป็นระบบชัดเจนโดยเฉพาะทิศทางการพัฒนาชุมชนภายใต้ธรรมนูญตำบล มีการจัดกิจกรรมที่เน้นการพึ่งตนเองโดยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกและที่มหาวิทยาลัยอัสสา สมาชิกในชุมชนมีขีดความสามารถในการจัดการกับปัญหาของตนเองเห็นได้จากการได้รับรางวัลด้านการงานแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่อื่นๆ ที่มีความสนใจโดยเฉพาะหลักการบริหารจัดการที่เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปประกอบการจัดทำแผนด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยมุ่งเน้นในประเด็นเรื่องของการศึกษา
3. ผู้นำชุมชนสามารถนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาไปใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเองในบทบาทของการเป็นผู้นำเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบเทคนิคการบริหารของโรงเรียนผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จในด้านการบริหารจัดการเพื่อรวบรวมเป็นชุดข้อมูลเกี่ยวกับเทคนิคการบริหาร
2. ควรมีการศึกษาบทบาทของผู้นำต่อการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ
3. ควรมีการศึกษาในมิติด้านปัจจัยการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนที่มีต่อโรงเรียนผู้สูงอายุ

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. **คู่มือโรงเรียนผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2559.
โกวิทย์ พวงงาม. **การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์จำกัด, 2553.

¹³ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12**. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560, หน้า 46

ณัฐพันธ์ เขจรนันท์และคณะ. กลยุทธ์การสร้างองค์การคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมกมลการพิมพ์, 2546.

ไทยรัฐออนไลน์. (19 มีนาคม 2557). “ไทยจ่อเข้าสังคมผู้สูงอายุ'เต็มตัวปี 68 ล่าสุดกว่า 1 ล้านคนนอนติดเตียง” สืบค้นเมื่อ 10 กรกฎาคม 2561 จาก <https://www.thairath.co.th/content/410946>.

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. หลักการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, 2534.

ภูมิศักดิ์ สนามชัยสกุลและคณะ. รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลบ้านดัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์. สาขาวิศวกรรมคอมพิวเตอร์ คณะเทคโนโลยีการเกษตร มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, 2557.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, 2544.

โสภณ โสภโณ. พระพุทธศาสนากับการพัฒนาสังคม: ศึกษาเปรียบเทียบบทบาทการพัฒนา

สังคมของเจ้าคณะแขวงในกรุงเทพมหานครกับเจ้าคณะตำบลในต่างจังหวัด. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.

สัมฤทธิ์ กางเพ็ง. ภาวะผู้นำแบบบริการ: แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัย. มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์, 2557

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560.

Wood, John C. and Wood Micheal C. **Henri Fayol: Critical Evaluations in Business and Management.** Volume 2. New York: Routledge, 2002.